

je njena sestra, ki je imela šestnajst let. Družine so načrtovali, da bo katera od hčera odšla služiti. Danes, ko imamo po enega ali dva otroka, so čustva povsem drugačna kot takrat, ko si jih imel deset. Tega ni mogoče primerjati. Moja teta je v Egiptu delala nekaj let in se potem vrnila. Poročila se je, v soglasju s svojim možem pa je odšla nazaj delat še za nekaj let. Z denarjem, ki ga je zaslužila, sta si zgradila hišo.

Ta zgodba je bila pozabljena, zdaj pa je odkrita na novo. Zdaj nas privlači, ker mislimo, da so ta dekleta odšla v arabski svet, pa ni tako. Odšla so delat k Judom, Grkom, Francozom, Angležem. Šla so delat k bogati izobraženi gospodi. Moja teta je delala pri judovski družini, kjer so v hiši govorili angleško, francosko in arabsko. Danes je to nam bolj tuj svet, kot je bil našim starim staršem. Iz moje družinske izkušnje nimam občutka, da so jih obsojali, ker so zapustile družine. Zapustile so jih, ker so šle za družine služiti denar. Vesel sem, da je tukaj nastala razstava. Za zdaj je po obsegu skromna, ker jo nameravamo pokazati v Aleksandriji in Kairu. Napisi so v slovenščini, italijanščini, angleščini in arabščini.

ga pomena. Dve leti sem potem prepričeval kolege na Zavodu za varstvo kulturne dediščine, da so pripravili dokumente. Ampak reč ni bila stara 80 let, kar je eden od kriterijev. Hkrati so bili na zavodu skeptični:

»Kaj bomo zdaj vse stolpe na meji zaščitili?«

Pa sem jih tolažil: »Ma, ne, ti mi samo tega zaščitil!«

No, potem je le steklo. Pobudo so imeli, poslali so dokumente na občino in lokalni svet je zadevo sprejel. Tako smo dobili objekt lokalnega pomena. Kolikor vem, prvega, ki je bil nekoč v lasti JLA. Občina je kupila zemljo in stolp je začel obstajati. 22. decembra 2006 smo spomenik odprli. Pomagal in razstavo v njem je pripravil zgodovinar Jakob Marušič. S tem stolpom smo potem šli v Dublin. Vsi po svetu me vprašujejo o tej meji, veste. Izkušnja, ki smo jo mi tu dali skozi v 20. stoletju, pa že v 19., je edinstvena. Pravzaprav so se že od izumrtja goriških grofov naprej za to mejo in ozemlje okoli vseskozi topli. Prva beneška vojna, druga, potem je prišel Napoleon, ki je po svoje spremenil stvari, in nato prva in druga svetovna vojna, obe bojevali za to mejo. Izkušnja mora biti materialna. Meja mora imeti fizično obliko. To so stavbe, ki so delovale na

dobilo posebna dvolastniška dovoljenja za prehod meje. To niso bile prepustnice. Te je prinesel videmski sporazum. Dvolastniški prehodi so nastali takoj. Interes je bil na obeh straneh meje, saj so bili zasevki, polja, ki jih je bilo treba takoj obdelovati, na obeh straneh.

Vi ohranjate spomin na mejo?

Na izkušnjo meje. In seveda na mejo.

Četrtega maja je bila peta obletnica ukinitve meje. Decembra bo dve leti Schengena. Celotno v papirjih ni več meje, ki smo jo potisnili Hrvatoma. Kaj se je v teh petih letih zgodilo? Kako bo izgledala zgodovina konca meje? Sta nova in stara Gorica še vedno dve mesti?

Še vedno sta dve mesti in bosta to ostali, preprosto zato, ker imata dve občinski upravi. Administrativna, davčna, šolska meja še vedno obstajajo. Kar se že spreminja, a se še ne kaže jasno, je, da se bo obnovil občutek posedovanja prostora. Ni več fizične zapore. Veste, kako je oče naučil sina, kje je meja njihovega posestva? Peljal ga je na njegovo mejo in ga pretepel. Opredmetil mu je spomin in sin si je za vse večne čase zapomnil, do kod seže njihova zemlja. To je eden od etnoloških načinov pomnjenja. Meja z zapornico te fizično ustavi. Pokazati moraš dokument. Ko tega ni več, lahko tečeš skozi. To je ta primarni občutek, da si svoboden. Da se lahko svobodno gibaš. Kjer to velja, tam je tvoj svet. Svet, ki ti pripada.

To velja za obe strani?

Seveda. To ni nekaj, kar je lastno Slovencem. To je lastno ljudem. Spomnim se zgodbe, ko je prišel Schengen. Moja mama je letnik 1928 in se spominja, kako so zaprli mejo. Rekla je: »Nisem verjela, da bom dočkala dan, ko bom spet lahko svobodno šla v naše mesto.« Ni samo naše, ampak je tudi naše. Tisti, ki hočejo razdor, trdijo, da je le naše, a prepoznati je treba dejstvo, da gre za prostor vzajemnosti. Peljal sem jo na Kapelo na Kostanjevico. Šla sva po Via Capella, po stari poti. Hodila je in rekla: »Veš, zakaj je ta pot pomebna zame?«

»Ne vem.«

»V času Italije, leta 1944 ali 1945, se je eno naše dekle iz Šempetra zaljubilo v italijanskega oficirja. Ker sta se bala, da bi ju videli, on italijanskih oblasti, ona domačinov, sta se sestajala na tej poti. Vsa mlada dekleta v Šempetru smo vedela za to zgodbo in da se tu sestajata.«

Ta pot je danes zaraščena, a vsaj malo lahko začutiš, kaj se zgodi človeku, ki je bil tam vzgojen, ko je star 18 let, pa mu pot zaprejo. Veste, kako so naše ljudi prva leta pred videmskim sporazumom, če so se s polja zmuznili v Gorico, prepoznali? Po čevljih. Obleke še niso bile tako drugačne, čevlji pa so jih izdali. Ko govoriš z ljudmi, ki so živeli v mestu in primestju, vidiš, kako reagirajo zdaj, ko lahko spet svobodno grejo. Ljubljana je imela leto ali dve izkušnje življenja pod žico. In kaj so naredili? Mar niso naredili isto? Spomin so opredmetili. Gre za sijajen spomenik, Pot spominov in tovarštva. Ko sem v Ljubljani, grem vedno po njej.

Aleksandrinke so izjemna zgodba. Z razumevanjem te zgodbe lahko razumeš tudi današnji svet migracij.

aleksandrinke

Lepe Vide v haremih?

Katja Škrlič

Moja sestra, Claudia Roden, in jaz iščeva informacije o najini zelo ljubljeni varuški, Mariji Koron. Doma je bila iz Batuj pri Gorici, v Kairo pa je prišla leta 1932. Ker je bila zelo družabna, se je v Egiptu družila tudi z drugimi Slovenkami. Spominjam se le njene sestrične Vide. Marija ni imela otrok in nikoli ni bila poročena, tako da sva bila zanjo midva njena edina otroka (...) Marijina mati, prav tako Marija Koron, je prišla v Aleksandrijo po Marijinem rojstvu leta 1900. Za seboj je doma pustila druge otroke. Umrila je za tifusom. Njen grob smo poiskali na pokopališču, ko smo prišli iz Kaira v Aleksandrijo. Zelo zanimiv razplet moje povezanosti z vašo državo se je zgodil, ko sva bila z ženo povabljeni na večerjo k predsedniku Clintonu v Washington. Za mizo sva sedela skupaj s slovenskim veleposlanikom in senatorji. Ko sva postala bolj židane volje, sem veleposlaniku rekel, da znam peti po slovensko. Mojo ženo je bilo zelo sram in me je skušala ustaviti, a sem nadaljeval. Veleposlanik je bil malo zbežan, a zelo vesel in pozneje je še spraševal po meni, je pred dobrimi tremi leti v elektronskem sporočilu napisal Ellis Douek, ki danes živi v Londonu, in odprl novo poglavje v raziskovanju aleksandrinke.

Čeprav je ta ženska migracija trajala skoraj sto let in bila že samo z ekonomskega vidika za Primorsko zelo pomembna, je doživela presenetljivo malo pozornosti zgodovinarjev. Šele v zadnjem času so s povečanim zanimanjem za marginalne in nevidne glasove našega globaliziranega sveta v zgodovino vstopile tudi njihove zgodbe. Mogoče tudi zato, ker lahko sodobne aleksandrinke prepoznamo tudi med Filipinkami v Milanu in Romunkami v Španiji.

Mlade žene iz Primorske, večinoma z Goriškega, Tržaškega in iz Vipavske doline, so hodile služiti v Aleksandrijo in Kairo, da bi rešile svoje kmetije in družine pred propadom. Prvo jim je uspelo, drugo pa ne vedno. S prisluženim denarjem so kupovale zemljo in gradile hiše, večletna odsotnost pa jih je odtujila od družinskih članov, predvsem od njihovih otrok. Posebna kategorija aleksandrinke so mlada, neporočena dekleta. Te so šle v Egipt, da bi pomagale svojim zadolženim družinam, včasih pa tudi zato, da so si zaslužile svojo doto. Zanje je bilo delo v Egiptu večkrat korak k neodvisnosti in samostojnosti.

Ekonomska emigracija

V Egiptu so aleksandrinke delale kot varuške, dojilje, služkinje in spremljevalke ali v premožnih družinah. Izseljevanje Slovencev v Egipt se je začelo v drugi polovici 19. stoletja in je povezano z odprtjem Sueškega prekopa (1869) ter gospodarskim razcvetom Egipta. Končalo pa se je s koncem druge svetovne vojne oziroma z egiptovsko revolucijo (1952) in Naserjevo nacionalizacijo Sueškega prekopa (1956), ko so se vrstile domov še zadnje aleksandrinke.

Prve Slovenke so v Egipt prišle kot služkinje tržaških družin. Časovno je izseljevanje v Egipt potekalo nekako v dveh večjih valih, mejnik med njima pa je prva svetovna vojna. Prvi val je bil posledica zelo slabega položaja kmeta v drugi polovici 19. stoletja zaradi industrializacije, zastarelega načina kmeto-

Iz meje leta 1947 delate muzejski eksponat. Kakšna ideja tiči zadaj?

Rad imam majhne muzeje. Da se gibaš, kot pravimo, da »oblajaš« svet, in na poti, ko se gibaš ob meji, vidiš še drobce zgodb. Tako je nastal Kolodvor, ki ga je naredil moj kolega, zgodovinar Drago Sedmak. Že prej smo naredili veliko razstavo ob vstopu Slovenije v EU. Državne meje na Goriškem v 19. in 20. stoletju. Kasneje nam je občina naročila, naj za turistične namene naredimo razstavo v Kolodvoru. Zanj pravijo, da je zelo podobna tisti v Berlinu, posvečeni checkpoint Charlieju. Govori o mejnih prehodih od Solkana do Mirna. Zgodbe, ki so se odvijale na teh prehodih. Razstava je majhna. Pogledaš jo lahko v 15, 20 minutah. A informacij je toliko, da si vseh ne moreš nikoli zapomniti. Zato se lahko vračaš vsakih nekaj mesecev. Stražni stolp v Vrtojbi je del te iste zgodbe. A tam je nastopil problem. Ko je nastala občina Šempeter, sem projekt takoj prijavil in dobil zanj nekaj denarja. A nato sem ugotovil, da denarja ne morem uporabiti, ker stolp ne obstaja. Zaradi vojaške tajnosti ni bil stolp nikoli nikamor vpisan. Zemlja je bila privatna. V času Jugoslavije je stvar še nekako delovala, a ko je nastala Slovenija, so se stvari zapletle. Lastnik je hotel tam imeti polje, stolp na njem pa uradno ni obstajal. Kako naj občina porabi denar za nekaj, česar ni? A je vendar tam. Rešitev je bila, da bi občina kupila zemljo in stolp, ki ga ni. A zakaj bi občina kupila kmetijsko zemljišče, ki ga ne potrebuje? Allora, potem smo naredili takole. Jaz sem napisal, da bo to postal kulturni spomenik lokalne-

meji. Stolp in zdaj mejni prehod Rafut, kjer bomo naredili mali muzej tihotapstva.

Tihotapstva?

Maloobmejnega tihotapstva.

Zakaj?

Ker je bil to način preživetja. Življenje ob meji je ponujalo priložnost, da si si pomagali. Na obeh straneh meje. Včeraj sta Anja Medved in Kino Atelje predstavila dva filma v Kolodvoru. Enega so naredili Francozi in predstavlja zgodbe z meje od Baltika do Jadrana. Drugi je 25-minutna videospovednica, ki so jo posneli decembra ob vstopu Slovenije v Schengen v carinarnici na Erjavčevi. Tja so prišli ljudje in povedali, kaj vse so tihotapili. Ljudje z obeh strani meje. Življenje ob meji je fizično – so uniforme, ljudje, prostori. Prav je, da to vidi tako zahodni svet kot naši domači ljudje. Drugače to kar izgine. A izkušnja meje je pomembna. Pomembno je, da se jo ohrani, da ljudje ne bodo pozabili, da vse ni samoumevno. Ob njej smo naredili kolesarsko pot. To res lahko prevozite v dvajsetih minutah.

Churchill je rekel, da je železna zavesa padla od Baltika do Trsta, kajne? Je tukaj tekla železna zavesa?

Ni tako enostavno. K nam pridejo ljudje in rečejo: »Tu je bila železna zavesa.« Meja je bila zaprta leta 1947, pa še to ni res. Septembra 1947 so postavili mejo. A že oktobra 1947 je več desetih Solkanecv